

## Tekst 1

### De prijs van werk

(1) Er is iets goed fout met de Nederlandse arbeidsmarkt. Inmiddels heeft een op de acht werknemers een burn-out. De helft van alle Nederlanders zegt het te druk te hebben. Het meeste ziekteverzuim is een gevolg van stress, depressie of overspannenheid. Meer dan de helft van alle depressieve werknemers noemt zijn werk als belangrijkste oorzaak voor de depressie.

(2) Daar wordt van alles aan gedaan. Nergens in Europa zijn immers meer psychologen per hoofd van de bevolking. Nergens gaan zo veel mensen naar de psycholoog of psychiater, zónder dat een psychische stoornis is vastgesteld. Tussen 1996 en 2011 steeg het gebruik van antidepressiva met maar liefst 230 procent.

Depressies komen steeds minder vaak voort uit jeugd- of relatieproblemen en steeds vaker uit problemen op het werk of ontslag. De arbeidsmarkt levert steeds meer zieke mensen af.

(3) We hebben het drukker dan ooit want we moeten steeds flexibeler zijn, thuis en op het werk. Op papier heeft de Nederlander misschien een korte werkweek, maar sinds de jaren tachtig zijn we alleen maar drukker geworden met werk, overwerk, zorg en opleiding. Waren we hier in 1985 nog 43,6 uur per week aan kwijt, in 2005 was dat al 48,6 uur. De stijging zat voor het grootste deel in de categorie 'werk'. Sinds in 2008 de crisis uitbrak, zegt ruim de helft van de werknemers nog meer stress te ervaren. De manier waarop we onze uren maken, is namelijk veranderd.

De arbeidsmarkt wordt steeds flexibeler. Flexibilisering maakt dat werknemers steeds meer met elkaar moeten concurreren, of ze nu een vaste of tijdelijke baan hebben. Flexibel zijn betekent: voortdurend aan 'je eigen merk' schaven en maximaal wendbaar zijn. Volgens arbeidspsychologen worden overspannenheid en depressiviteit vooral veroorzaakt door de daaruit voortvloeiende baanonzekerheid, werkdruk, informatie-overload en onbalans tussen werk en privé.

(4) De explosie van stress en depressie is indirect een gevolg van de manier waarop we onze samenleving en arbeidsmarkt hebben ingericht. Het is het resultaat van beleidskeuzes die op dit moment verder worden doorgezet. De verkiezingscampagne in 2012 ging over Europa, de zorg en de crisis. De arbeidsmarkt werd weinig genoemd. In de formatie is men akkoord gegaan met de aantasting van het ontslagrecht en bekorting van de werkloosheidsuitkering, schijnbaar niet met al te grote moeite.

(5) Eigenlijk is dat vreemd. Sinds de crisis wordt er gepleit voor méér regelgeving: voor banken, zorginstellingen, verzekeraars, woningbouwcorporaties en andere instellingen. Maar als het over de arbeidsmarkt gaat, dan lijkt iedere regel er juist een te veel geworden. 'Baanzekerheid' en 'arbeidstijdverkorting' komen nauwelijks meer voor in het Haagse woordenboek. Het ontslagrecht wordt stap voor stap aangepast. Er gaan

zelfs stemmen op om de werkweek te  
85 verlengen.

**(6)** Natuurlijk, er is wel verzet. De  
gedecimeerde vakbeweging roept  
eens wat. En onlangs stuurden  
zestien hoogleraren in de rechten  
90 een brandbrief naar Den Haag. De  
Nederlandse arbeidsmarkt is al zeer  
flexibel, schreven ze. En dat de ver-  
soepeling van het ontslagrecht tot  
meer werkgelegenheid zou leiden, is  
95 nooit bewezen. Ook de concurrentie-  
positie wordt er niet mee bevorderd.  
De arbeidsproductiviteit gaat immers  
omlaag doordat werknemers zichzelf  
meer moeten profileren, waardoor zij  
100 minder op het belang van het bedrijf  
zijn gericht. Bezwaren als deze zijn  
aan dovemansoren gericht. Alternat-  
ieven – loonmatiging, minder con-  
sumptie en meer vrije tijd – worden  
105 nauwelijks overwogen.

**(7)** De argumenten van de voorstan-  
ders zijn steevast economisch. De  
Nederlandse markt is in vergelijking  
met buitenlandse markten al veel  
110 flexibeler. Flexibilisering zou de  
arbeidsmarkt 'beter laten functione-  
ren' en voor 'meer dynamiek' zorgen.  
Langer werken zou bovendien de  
'houdbaarheid van de verzorgings-  
staat' garanderen.  
115

**(8)** De belangrijkste vraag wordt  
ondertussen nauwelijks gesteld. Die  
gaat niet over de economische, maar  
over de maatschappelijke – zeg  
120 gerust geestelijke – gevolgen van  
deze politieke keuzes. De tijd voor  
hobby's, muziek, vrienden, familie,  
kunst, cultuur en sport slinkt in rap  
tempo. Nederlanders besteden  
125 steeds minder tijd aan huisgenoten,  
vrienden en familie. Niet alleen heb-  
ben we het drukker, het onderscheid  
tussen werk en vrije tijd vervaagt. Als  
'manager van je eigen leven' ben je  
130 in principe altijd aan het werk, daar-

mee geholpen door je *smartphone*.

En alsof dat nog niet genoeg is, heeft  
de flexibele mens – of deze nu in  
tijdelijke of vaste dienst is – minder  
135 het gevoel een zinvol onderdeel van  
een gemeenschap te zijn. Kerk,  
vereniging, partij en vakbond zijn al  
langer op hun retour. Nu brokkelt ook  
de laatste zuil van zekerheid, ons  
140 werk, in rap tempo af. Het gaat –  
kortom – slecht met het 'ons' in  
Nederland.

**(9)** Aan deze maatschappelijke  
teloorgang ligt een hardnekkig mens-  
145 beeld ten grondslag. In dit mens-  
beeld worden zowel studenten als  
werknemers, flex én vast, tot 'mense-  
lijke grondstof' gereduceerd: econo-  
mische eenheden die zo efficiënt  
150 mogelijk moeten worden ingezet. De  
woordkeuze van politici, economen  
en human-resourcesmanagers is  
veelzeggend. Werknemers zouden  
'concurrerende' wezens zijn. Om  
155 zichzelf als 'menselijk kapitaal' te  
kunnen verkopen op de 'arbeids-  
markt' moeten ze in zichzelf 'investe-  
ren'. In de 'kenniseconomie' zorgt  
'een leven lang leren' ervoor dat zij  
160 hun 'concurrentiekracht' behouden.  
De immer concurrerende werknemer  
moet daar wel zijn best voor doen.  
'Wie dat niet doet, moet op de blaren  
zitten'. Mislukken is een kwestie van  
165 'eigen verantwoordelijkheid' gewor-  
den.

**(10)** Voorlopig zal de trend van har-  
der, flexibeler en prestatiegerichter  
werken dan ook niet worden gekeerd.  
170 Rechts wil het, links slikt het. Zelfs de  
belangrijkste graadmeter van de toe-  
komst, het onderwijs, wordt verder  
ten dienste gesteld van de arbeids-  
markt. 'Nutteloze' vakken als ge-  
175 schiedenis, kunst, aardrijkskunde en  
literatuur zullen nog meer op de  
achtergrond geraken. CKV (culturele

- en kunstzinnige vorming) moet nu al  
wijken voor de 'kernvakken'. Aan de  
180 universiteit krijgen alleen de top-  
sectoren die geld opleveren extra  
subsidie. Het sleutelwoord is  
innovatie – een eufemisme voor  
wetenschap die geld oplevert.
- 185 **(11)** Studenten gaan meer lenen met  
het argument dat studeren een  
'investering in jezelf' is. De onder-  
liggende boodschap luidt: doe geen  
pretstudie maar een 'nuttige' oplei-  
190 ding waarvan de investering ren-  
deert. Studeren moet bovendien  
steeds sneller, waardoor een record-  
aantal overspannen studenten bij de  
psycholoog loopt.
- 195 **(12)** Het onderricht van de werkne-  
mer richt zich nu ook op de persoon  
zelf, op zijn assertiviteit, de mate  
waarin hij een 'teamspeler' is en  
bovenal zijn flexibiliteit. Werknemers  
200 worden niet alleen in hun functie  
beoordeeld, hun hele persoonlijkheid  
moet de toets der kritiek doorstaan.  
Werken en leren zijn in de kennis-  
economie onlosmakelijk met elkaar  
205 verbonden. Flexibiliteit is nu een  
deugd op zich, voor zowel vaste als  
tijdelijke werknemers. We moeten  
ook 'in ons hoofd' flexibel worden.  
Maar de werknemer die tot 'levens-  
210 lang leren' is veroordeeld, is niet  
onderhevig aan permanente ver-  
wondering. Hij lijdt aan chronische  
kennisstress.
- (13)** Uiteindelijk is er slechts één kink  
215 in de kabel: we willen helemaal geen  
hogere werkdruk. We willen niet  
harder werken. Uit iedere arbeids-  
enquête blijkt dat we juist minder  
willen werken. Desnoods voor een  
220 lager salaris. Zowel mannen als  
vrouwen geven de voorkeur aan een  
deeltijdbaan van tussen de 20 en 34  
uur per week. Vrijwel alle werkne-  
mers verkiezen baan zekerheid boven
- 225 een hoger inkomen, meer vrijheid of  
een bijscholingstraject – zeker sinds  
de crisis is uitgebroken. Ontslagen  
vijftigers hebben geen behoefte aan  
een leven lang leren als er toch geen  
230 baan in het verschiet ligt. De helft  
van het aantal kleine zelfstandigen  
geeft er na drie jaar de brui aan.  
**(14)** Natuurlijk, er zijn best werkne-  
mers die van baan willen veranderen.  
235 Dan zijn ze op zoek naar 'een nieuwe  
uitdaging' of willen ze gewoon meer  
geld verdienen. Een nieuwe baan  
mag in de optiek van de werknemers  
echter niet ten koste gaan van hun  
240 baan zekerheid. 'Het gaat niet om  
baan zekerheid, het gaat om werk-  
zekerheid', haasten werkgevers zich  
daarbij aan te tekenen. Werknemers  
zouden zich volgens hen niet zo druk  
245 moeten maken over hun contract, ze  
moeten er gewoon voor zorgen dat  
ze aantrekkelijk blijven voor werkge-  
vers. Maar dat is een wereld van  
verschil: baan zekerheid is een recht,  
250 werk zekerheid een gunst.  
**(15)** Voor eenieder met succes is dit  
mensbeeld zo gek nog niet. Voor  
zolang het duurt, mogen de succes-  
vollen zich op de borst kloppen.  
255 Succes is dan hun eigen keuze. Voor  
veel lageropgeleiden, minderheden,  
ouderen, jongeren, alleenstaande  
moeders, arbeidsongeschikten en  
werklozen is het flexibele mensbeeld  
260 een ramp. Met werk zekerheid beta-  
len ze hun rekeningen niet. En daar  
mogen ze alleen zichzelf de schuld  
van geven.  
**(16)** Het grootste verlies wordt door  
265 ons allemaal geleden. Nederlanders  
zijn jaar in jaar uit, al zo'n drie decen-  
nia achter elkaar, minder in staat van  
'het goede leven' te genieten. Na-  
tuurlijk maakt werk daar een belang-  
270 rijk onderdeel van uit. Maar minder  
vrije tijd en minder zekerheid beteke-

nen minder verwondering, minder zorg voor elkaar, minder vriendschap, minder saamhorigheid en

275 minder genieten. Dat is geen kwestie van 'eigen verantwoordelijkheid'. Het is het resultaat van politieke keuzes.

*naar: Rutger Bregman*

*uit: de Volkskrant, 24 november 2012*

*Rutger Bregman (1988) is een Nederlands geschiedkundige en publicist.*

## Tekst 1 De prijs van werk

---

De inleiding van de tekst 'De prijs van werk' bestaat uit alinea 1 en 2.

Na deze inleiding kan de tekst 'De prijs van werk' in vier achtereenvolgende delen worden onderverdeeld:

deel 1: Werkdruk en arbeid

deel 2: Werkdruk en politiek

deel 3: Werkdruk en samenleving

deel 4: Werk als individuele keuze

1p 1 Bij welke alinea begint deel 3, 'Werkdruk en samenleving'?

1p 2 Bij welke alinea begint deel 4, 'Werk als individuele keuze'?

In alinea 5 staan enkele inhoudelijke tegenstellingen centraal.

2p 3 Noem twee van deze inhoudelijke tegenstellingen.

Een schrijver kan gebruikmaken van stijlmiddelen om zijn mening overtuigender weer te geven.

1p 4 Citeer uit het tekstgedeelte van de alinea's 4 tot en met 6 een zin die duidelijk ironisch bedoeld is.

"Het gaat – kortom – slecht met het 'ons' in Nederland." (regels 140-142)

1p 5 Wat wordt bedoeld met "het 'ons'"?

In de tekst wordt gesteld dat de rechten van werknemers worden aangetast. Dit gebeurde "schijnbaar niet met al te grote moeite." (regels 70-71)

1p 6 Citeer een zinsnede uit de alinea's 7 tot en met 11 waarin dit "schijnbaar niet met al te grote moeite" op een andere manier wordt verwoord.

- 4p 7 Alinea 14 zou gelezen kunnen worden als een zelfstandige redenering. Benoem de verschillende onderdelen van deze redenering. Neem daartoe de eerste en de derde kolom van onderstaand schema over en vul die verder in. Kies daarbij uit de volgende termen: conclusie, constatering, hypothese, oorzaak, precisering, stelling, tegenwerping, voorbeeld, voorwaarde, uitwerking.

Kolom 1	Kolom 2	Kolom 3
zin 1	Natuurlijk, er zijn best werknemers die van baan willen veranderen.	
zin 2	Dan zijn ze op zoek naar 'een nieuwe uitdaging' of willen ze gewoon meer geld verdienen.	
zin 3	Een nieuwe baan mag in de optiek van de werknemers echter niet ten koste gaan van hun baanzekerheid.	
zin 4	'Het gaat niet om baanzekerheid, het gaat om werkzekerheid', haasten werkgevers zich daarbij aan te tekenen.	< al gegeven> Tegenwerping
zin 5	Werknemers zouden zich volgens hen niet zo druk moeten maken over hun contract, ze moeten er gewoon voor zorgen dat ze aantrekkelijk blijven voor werkgevers.	
zin 6	Maar dat is een wereld van verschil: baanzekerheid is een recht, werkzekerheid een gunst.	

- 1p 8 Welke functie heeft alinea 15 ten opzichte van het tekstgedeelte dat bestaat uit de alinea's 13 en 14?
- A afweging
  - B samenvatting
  - C voorbeeld
  - D weerlegging

- In alinea 9 wordt een mensbeeld geschetst dat volgens de tekst ten grondslag ligt aan de huidige maatschappelijke situatie.
- 1p 9 Welke negatieve consequentie heeft dit mensbeeld, gelet op alinea 9 en 15? Geef antwoord in een of meer volledige zinnen en gebruik voor je antwoord niet meer dan 20 woorden.

- In de tekst wordt de verantwoordelijkheid voor het overmatige ziekteverzuim impliciet bij bepaalde groeperingen gelegd.
- 1p 10 Wie heeft volgens de tekst deze verantwoordelijkheid voor het overmatige ziekteverzuim?
- A de vakbeweging en wetenschappers die de ontwikkelingen geen tegengas bieden
  - B de volksvertegenwoordigers die de maatschappij vormen met hun besluiten
  - C de werkgevers die de werknemers in toenemende mate aanzetten tot flexibel werken
  - D de werknemers zelf die het druk hebben met de combinatie werk, zorg en studie

- In de tekst wordt met regelmaat gebruikgemaakt van argumentatie.
- 1p 11 Van welk type argumentatie wordt voornamelijk gebruikgemaakt? van argumentatie op basis van
- A gezag
  - B kenmerk
  - C oorzaak en gevolg
  - D overeenkomst en vergelijking
  - E voorbeelden

- 1p 12 Met welke zin wordt het doel van de tekst 'De prijs van werk' het best omschreven?
- De tekst is ervoor bedoeld
- A aan de lezer duidelijk te maken dat de politiek het toelaat dat er te hoge eisen aan werknemers worden gesteld en dat alleen de werknemers zelf daar verandering in kunnen brengen.
  - B aan de lezer uiteen te zetten hoe de eisen vanuit de arbeidsmarkt veranderd zijn en de lezer ervan te overtuigen dat deze veranderingen een negatieve invloed op de maatschappij hebben.
  - C de lezer duidelijk te maken welke mechanismen gezamenlijk de arbeidsmarkt beïnvloeden en de lezer ervan te overtuigen dat alleen een goede voorbereiding tot betere individuele kansen leidt.
  - D de lezer te informeren over de veranderingen op de arbeidsmarkt en in de maatschappij en de lezer ertoe aan te zetten meer eigen verantwoordelijkheid voor de maatschappelijke positie te nemen.

- 3p 13 Welke drie van onderstaande zinnen zijn inhoudelijk gezien juist volgens de tekst 'De prijs van werk'? Noteer de nummers van deze zinnen.
- 1 'Baanzekerheid' en 'arbeidstijdverkorting' komen nauwelijks meer voor in het Haagse woordenboek.
  - 2 Bewust kiezen politici het mensbeeld van de flexibele mens als basis voor hun beleidskeuzes.
  - 3 De huidige flexibilisering van de arbeidsmarkt is inhoudelijk niet verdedigbaar.
  - 4 De laatste jaren ervaren mensen veel meer stress door hun werk.
  - 5 Politieke problemen leiden tot problemen op de arbeidsmarkt.
  - 6 Wetenschap moet geld opleveren.
- 3p 14 Welke drie van onderstaande zinnen bevatten zo belangrijke informatie dat ze zeker in een samenvatting van de tekst 'De prijs van werk' zouden moeten worden opgenomen? Noteer de nummers van deze zinnen.
- 1 De eisen die de arbeidsmarkt tegenwoordig stelt, zijn een gevolg van politieke keuzen.
  - 2 De Nederlandse arbeidsmarkt kent volgens een aantal hoogleraren al erg veel flexibiliteit.
  - 3 Men had vroeger meer tijd voor activiteiten in de privésfeer.
  - 4 Problemen zoals toenemend ziekteverzuim worden op een verkeerde manier aangepakt.
  - 5 Sinds in 2008 de crisis uitbrak, zegt ruim de helft van de werknemers nog meer werkdruk te ervaren.
  - 6 Studenten zijn tegenwoordig meer bereid een hoge studielening af te sluiten.
  - 7 Tegenwoordig leidt de arbeidsmarkt tot kansongelijkheid en stress bij werknemers.



**tekstfragment 1**

Voor minister-president Rutte is het onvermijdelijk dat we zekerheden opgeven. "Dé manier om kwijt te raken wat we hebben, is vast te houden aan wat we hebben", sprak hij in zijn H.J. Schoo-lezing. Daar zit een kern van waarheid in. Maar de boodschap zou veel beter te verteren zijn als je niet zou voelen dat het steeds dezelfde mensen zijn die profiteren van "het opgeven van zekerheden", terwijl anderen het nakijken hebben. Hoger opgeleiden, de commerciële jongens, de mensen die slim door het systeem weten te manoeuvreren, gaan erop vooruit en de rest heeft het nakijken. Volgens een recente studie van het Amsterdamse Instituut voor Arbeidsstudies is de rijkste 10 procent van Nederland er sinds het einde van de jaren zeventig 23 procent op vooruitgegaan, terwijl de armste 10 procent juist 30 procent heeft ingeleverd. Maatschappelijke veranderingen zijn beter te verkopen als de overheid niet de concurrentie, maar de verbinding tussen burgers zou benadrukken. Misschien zouden we dan ook tot de conclusie komen dat sommige zekerheden niet meer te handhaven zijn. Maar dan zou de pijn tenminste eerlijk verdeeld worden.

*naar: Peter Giesen*

*uit: de Volkskrant, 9 november 2013*

- 1p 15 Citeer uit het tekstfragment 1 de zin die nauw aansluit bij de hoofdgedachte van tekst 1.

In tekstfragment 1 worden beweringen gedaan over inkomensveranderingen van verschillende sociaal-economische groeperingen.

- 1p 16 Bij welke alinea uit tekst 1 sluiten deze beweringen het meeste aan?

**Tekst 2****Te groot voor kennis**

(1) Onlangs verscheen een nieuw boek van David Weinberger met de fraaie en alleszeggende titel: *Too Big to Know: Rethinking Knowledge Now*  
5 *That the Facts Aren't the Facts, Experts Are Everywhere, and the Smartest Person in the Room is the Room*. In dit boek stelt Weinberger dat het bestaande kennisconcept  
10 door het internet volstrekt achterhaald wordt. Al eerder publiceerde Weinberger over de manier waarop het internet onze wereld verandert en ons (on)vermogen daar adequaat op  
15 te reageren. In 95 (!) stellingen beweerde hij dat het internet de markt voorgoed anders heeft gemaakt.

(2) Toen Francis Bacon<sup>1)</sup> zo'n vierhonderd jaar geleden beweerde dat  
20 ware kennis van de wereld gebaseerd was op verifieerbare feiten, gooide hij het dominante denken volledig overhoop. Ware kennis was tot dat moment immers altijd van God  
25 gegeven en was slechts bekend bij degenen die door hoofdletter Hem uitverkoren waren. Bacon verwees heel deze gedachte naar de fabeltjeskrant en veraardste c.q. democratische kennis: een ieder die  
30 over voldoende feiten beschikte, kon tot ware kennis komen.

(3) Dit nu is precies wat Weinberger c.s. aanvechten. We staan opnieuw  
35 op een keerpunt, beweren zij (vandaar het getal 95 in hun eerste publicatie, het verwijst natuurlijk naar Luther<sup>2)</sup>), en moeten leren inzien dat door het internet feiten niet langer  
40 zijn wat ze lijken. Vandaar ook dat *Too Big to Know* begint met een variant van de beroemde uitspraak dat iedereen recht heeft op een eigen mening, maar dat de feiten gemeenschappelijk zijn. Die tijd zou voorbij  
45 zijn. Net zoals middeleeuwen ervan overtuigd waren dat priesters wisten hoe de wereld in elkaar stak, zo geloofden wij tot voor kort dat we wat  
50 feiten betreft op wetenschappers konden vertrouwen. We lazen hun boeken, hoorden hun verhalen en vormden op basis daarvan al dan niet een eigen mening. Zelden  
55 echter twijfelden we aan hun feiten: de wetenschap was de kerk van de geest.

(4) Die tijd is voorbij en in zoverre zijn recente affaires als die rond  
60 Stapel en Poldermans<sup>3)</sup> ook veelzeggend. Want al gingen zij vanzelfsprekend te ver, ze illustreerden wel de tendens waar ook Weinberger op wijst: dat we ons dankzij internet

65 realiseren dat de door de vertegenwoordigers van de wetenschap vermelde feiten minder hard zijn dan ze lijken. Voor dat besef hoef je niet eens de deur meer uit. Pak een boek, willekeurig, neem een passage en 70 bekijk de daarin vermelde feiten. Ga naar internet, tik een paar van die feiten in en binnen afzienbare tijd blijkt dat het allemaal veel ingewikkelder is dan de persoon in kwestie 75 stelt: tegenover zijn feiten staan zo veel tegenfeiten dat de uitkomst nauwelijks anders dan een vraagteken kan zijn. Om tot die conclusie 80 te komen hoef je ook geen specialist te zijn, ja zelfs niets anders te doen dan de gehanteerde begrippen intikken. Doe je dat, dan zie je de wereld bij elke muisklik verder 85 pulveren.  $2+2$  is zonder twijfel 4, maar als je naar internet gaat en '*2 plus 2 isn't 4*' intikt, krijg je toch verrassend veel verwijzingen, niet alleen naar Orwells roman *1984*<sup>4)</sup>, maar ook

90 naar wiskundige wijsheden die althans ik maar zeer ten dele kan volgen.  
**(5)** Aan het eind van zijn boek stelt Weinberger dat het mogelijk is dat we dankzij het internet meer of minder 95 weten over de wereld maar dat één ding zeker is: we weten meer over ons weten, we weten beter hoe betrekkelijk het is. Zonder het nu meteen met zijn radicale conclusies eens 100 te zijn, vind ik dat een mooie en verstandige uitspraak.  
**(6)** Dit laatste geldt ook zijn andere, veel saaier stelling dat we weten dat 105 de wereld wat kennis betreft op z'n kop staat, maar nog geen idee hebben wat de uitkomst hiervan zal zijn. De wereld is altijd te groot geweest voor onze kennis. Tegelijkertijd hebben we desondanks altijd geprobeerd 110 zowel die wereld als de kennis daarover in kaart te brengen. Vermoedelijk heeft Weinberger gelijk: het wordt tijd voor een andere strategie.

*naar: Chris van der Heijden*

*uit: De Groene Amsterdammer, 2 februari 2012*

*Chris van der Heijden (1954) is een Nederlands historicus en publicist.*

noot 1 Francis Bacon (1561-1626) was een Engels filosoof en wordt beschouwd als de 'vader' van de empirische methode: hij bepleitte als een van de eersten en bij voortduring het gebruik van wetenschappelijk onderzoek. Daarmee zette hij zich af van het in zijn tijd dominante rationalisme, dat de rede en het denken aanwijst als voornaamste kennisbron.

noot 2 Maarten Luther (1483-1546) formuleerde in 1517 95 stellingen waarmee hij misstanden binnen de rooms-katholieke kerk aan de kaak stelde. Hiermee stond hij aan het begin van de reformatie.

noot 3 Sociaal-psycholoog Stapel en medicus Poldermans zijn wetenschappers die gefraudeerd hebben: zij baseerden onderzoek op gefingeerde data.

noot 4 *1984* is een boek van de Britse schrijver George Orwell, grotendeels geschreven in 1948 en gepubliceerd in 1949. In dit boek wordt gedemonstreerd dat je mensen van alles kunt wijsmaken, zelfs dat  $2 + 2$  vijf is.

## Tekst 2 Te groot voor kennis

---

- Hieronder staan zes beweringen over alinea 1.
- 2p 17 Kies de drie beweringen die het meest van toepassing zijn en noteer de nummers van je keuze.
- In de eerste alinea wordt
- 1 de aanleiding voor het schrijven van de tekst genoemd.
  - 2 de betrekkelijke waarde van het werk van Weinberger getoond.
  - 3 de hoofdgedachte van de tekst geformuleerd.
  - 4 de kennis die de schrijver over dit onderwerp heeft, geëvalueerd.
  - 5 een poging gedaan de lezer welwillend te stemmen.
  - 6 Weinberger geïntroduceerd als een deskundige op het gebied van internet en kennisdeling.

- In de tekst wordt beschreven hoe onze houding ten opzichte van kennis is veranderd.
- 3p 18 Vat de ontwikkeling hiervan gedurende de afgelopen eeuwen samen: geef daarbij een aanduiding van elk tijdperk en karakteriseer de op dat moment dominante houding ten opzichte van kennis. Geef antwoord in een of meer volledige zinnen en gebruik voor je antwoord niet meer dan 40 woorden.

- "het wordt tijd voor een andere strategie." (regels 113-114)
- 2p 19 Leg uit wat de huidige strategie inhoudt en wat het doel is van de huidige strategie. Geef antwoord in een of meer volledige zinnen en gebruik voor je antwoord niet meer dan 30 woorden.

- Op een aantal plaatsen wordt in de tekst ondubbelzinnig afstand genomen van het gedachtegoed van Weinberger.
- 3p 20 Citeer uit het tekstgedeelte dat bestaat uit de alinea's 3 tot en met 6 drie woorden of woordgroepen waaruit dat duidelijk wordt.

- "wiskundige wijsheden die althans ik maar zeer ten dele kan volgen."  
(regels 90-92)
- 2p 21 Welke twee interpretaties van bovenstaand citaat zijn verdedigbaar? Geef antwoord in een of meer volledige zinnen en gebruik voor je antwoord niet meer dan 40 woorden.

## Tekst 3

Sylvie en Rafaël tonen de morele crisis aan<sup>1)</sup>

- (1) Nogmaals afspreken dat we niet door rood mogen rijden. Uiteindelijk komen de normen- en waarden-discussies in Nederland daarop neer.
- 5 We debatteren ons een ongeluk over wangedrag op sportvelden, agressie tegen hulpverleners en losgeslagen jongeren. Badend in ons morele gelijk, ontwijken we de spiegel.
- 10 (2) Het probleem is niet een gebrek aan waarden en normen, maar de gapende kloof tussen de waarden en normen. Ideaal en afspraak blijken in de praktijk geen partners. In het klein
- 15 is het nog te overzien: wie hecht aan rust in de trein zal de volumeknop niet helemaal opendraaien. In het groot smelt dat moreel besef echter als sneeuw voor de zon. We hechten
- 20 waarde aan een schoon milieu, maar laten daarvoor niet onze vakantie schieten. De norm is dat we vliegen naar onze zomerbestemming. Of neem de economische crisis. We
- 25 hechten waarde aan een gezond bankwezen, maar azen op hoge spaarrentes en goedkope leningen. En denk eens aan de ouderenzorg. We hechten waarde aan een mens-
- 30 waardige 'oude dag', maar de norm is dat ouderen naar een tehuis gestuurd worden zodra ze te lastig worden voor familie en vrienden.
- (3) Politiek is dat explosief materiaal.
- 35 Normoverschrijdingen agenderen is veilig, normen zelf bekritisieren is gevaarlijk. Norman Lamb, de Britse minister voor Zorg en Ondersteuning, is daar inmiddels mee bekend. In *The*
- 40 *Daily Telegraph* waagde hij het deze week te spreken over een 'nalatige samenleving'. Volgens Lamb kunnen veel gepensioneerden best thuis blijven wonen als mensen in hun om-
- 45 geving bereid zijn wat klusjes te doen. Het feit dat families tegenwoordig versnipperd over het land wonen is volgens hem geen excuus. Mensen moeten maar eens omkijken naar de
- 50 ouderen in hun eigen straat. Eigenlijk pleit hij voor een verzorgingsstraat (met een r), terwijl de norm is dat de verzorgingsstaat zich over hulp-behoevende ouderen ontfermt.
- 55 (4) De eerste reactie op de site van *The Daily Telegraph* spreekt boekdelen. "Hij heeft gelijk, maar dat neemt niet weg dat hij op zijn donder krijgt." De discrepantie tussen norm
- 60 en waarde werd vervolgens in meer dan 700 reacties gevuld met mitsen, maren, bureaucratische beslommingen en politieke tegenwerpingen. Weinigen hebben zin om te handelen
- 65 naar de waarden die zij koesteren. Hun normen zijn geen afgeleiden van hun waarden.
- (5) Nederland had de afgelopen weken andere zorgen aan het hoofd.
- 70 Huwelijksleed van Sylvie en Rafaël. Dat had volgens veel bezoekers van *nrc.nl* wel wat minder aandacht mogen krijgen. Zij hechten aan de waarde dat serieuze media gevrijwaard
- 75 zijn van roddel en achterklap. Wel frappant dat het artikel waarin de scheiding bekend werd gemaakt 106.574 kliks had. Veruit het best ge-

lezen bericht op 2 januari. Nummer 2  
80 scoorde 29.138 kliks. Zo leer je je  
bezoekers kennen: ze lezen massaal  
het nieuws dat ze zeggen niet te wil-

len lezen. Vanuit hun moreel moeras,  
gelegen tussen waarde en norm,  
85 schelden ze op de media.

*naar: Steven de Jong*

*bron: www.nrc.nl, 5 januari 2013*

*Steven de Jong (1981) is columnist voor nrc.nl.*

noot 1 De namen in de titel verwijzen naar voetballer Rafaël van der Vaart en presentatrice Sylvie Meis; hun scheiding, officieel uitgesproken op 4 december 2013, werd al vanaf december 2012 uitvoerig besproken in diverse media.

### Tekst 3 Sylvie en Rafaël tonen de morele crisis aan

1p 22 "Badend in ons morele gelijk, ontwijken we de spiegel." (regels 8-9)  
Wat zou deze spiegel tonen? Geef antwoord in een of meer volledige zinnen en gebruik voor je antwoord niet meer dan 25 woorden.

2p 23 Wat is volgens de tekst het verschil tussen waarden en normen?  
Geef antwoord in een of meer volledige zinnen en gebruik voor je antwoord niet meer dan 25 woorden.

1p 24 Van welk type argument wordt vooral gebruikgemaakt in de tekst?  
van argumentatie op basis van  
A gezag  
B oorzaak en gevolg  
C overeenkomst en vergelijking  
D voorbeelden

In de tekst wordt gebruikgemaakt van woorden met een bepaalde gevoelswaarde om een algemeen gebrek aan zelfkritiek uit te drukken.  
2p 25 Citeer uit alinea 1 en 2 drie afzonderlijke woorden of woordgroepen waarmee dat gebrek aan zelfkritiek op die manier wordt uitgedrukt.

3p 26 Leg uit waarom Sylvie en Rafaël de morele crisis aantonen, zoals de titel stelt. Geef antwoord in een of meer volledige zinnen en gebruik voor je antwoord niet meer dan 50 woorden.

## Tekst 4

### Mens, leer te sterven!

- (1) Dat we ten dode zijn opgeschreven, is waarschijnlijk het meest pregnant verwoord door de filosoof Martin Heidegger<sup>1)</sup>. Hij schreef: "Zodra een mens tot leven komt, is hij terstond oud genoeg om te sterven." Ooit een alledaagse realiteit, nu een ervaring die naar de periferie van het menselijke bewustzijn is verbannen.
- 10 Althans, in grote delen van wat wel de ontwikkelde wereld wordt genoemd. Voor een tiener in Syrië of een zuigeling in Soedan staan Heideggers woorden als een huis: het nauwelijks ontkiemde leven wordt in veel landen continu door de dood op de hielen gezeten.
- (2) Maar niet voor ons. Waar tot in de negentiende eeuw de vorst zijn macht effectueerde via de dood (het schavot), oefent het gezag nu zijn heerschappij uit door een gezond, veilig en lang leven te prediken. Het biologische voortbestaan is in het centrum van de politieke besluitvorming komen te staan. Politiek is gereduceerd tot biopolitiek, oftewel: administratief beheer van de productieve diersoort mens. Daarmee heeft men de dood, ooit een publiek schouwspel ter lering en vermaak van de meute, als machtsinstrument uit handen gegeven en verbannen naar het privé domein.
- 35 (3) Het schandaal van de dood is dus gepacificeerd en gedomesticeerd. Menigeen zal deze transformatie als een teken van beschaving bestempelen. En inderdaad, de beul op het marktplein heeft plaatsgemaakt voor meer huiselijke en virtuele vormen van doodsviertel. Vandaag de dag is het vooral de entertainmentindustrie die het nakende einde de huiskamer binnenbrengt en er een zap- en klikervaring van maakt. Exemplarisch hiervoor zijn al die varianten van reality-tv die het menselijke verval en de sterfelijkheid als onderwerp kiezen. Maar ook hier geldt dat de reële dood, het afsterven zelf, goeddeels buiten beeld wordt gehouden. Men ziet ongeneeslijk zieke jongeren die nog alles uit het leven halen (in het BNN-programma *Over mijn lijk*), maar de sterfbedscène haalt de treurbuis niet.
- (4) Het sterven is weggeduwd en het leven minus de dood is als hoogste waarde geproclameerd. In de hoop zich de engel des doods van het lijf te houden, joggen en fitnessen de levenslustigen van vandaag erop los. Sinds het geloof in God is vervangen door het geloof in de techniek, herleven de onsterfelijkheidsfantasieën als nooit tevoren. Een enkeling laat zich na de dood invriezen, anderen beperken zich tot preventief screenen en bekeren zich massaal tot cholesterolverlagers en bètablokkers. En Vadertje Staat cheerleadert: "Leef lang en gezond: rook niet, drink matig en beweeg!"

75 **(5)** Het resultaat is ernaar. De natuur-  
lijke dood op hoge leeftijd is van een  
voorrecht voor weinigen tot een bur-  
gerrecht van velen geworden. Maar  
hier doet de gezondheidsparadox zijn  
80 intrede en genereert het systeem zijn  
eigen ongerijmdheden: meer gezond-  
heidszorg leidt tot meer ziekte. Het  
uit de pan rijzen van de gezondheids-  
kosten is uiteindelijk een schaarste-  
85 probleem, veroorzaakt door een  
excessieve toename van (oud) leven  
en het achterblijven van de middelen  
om dat leven in stand te houden.

**(6)** Met de huidige crisis in de zorg  
90 dringt het selectievraagstuk zich op.  
De discussie zal van kwantiteit van  
leven naar kwaliteit van leven verlegd  
worden. Het debat over de dure  
medicatie voor de ziektes van Pompe  
95 en van Fabry illustreert hoe onver-  
mijdelijk dat is.

**(7)** Maar de werkelijke sleutel voor  
verlossing ligt in onze houding ten  
aanzien van de dood. Het sterven is  
100 als een melaatse uit het alledaagse  
leven verbannen, terwijl het er onlos-  
makelijk mee verbonden is. Doods-  
vermijding als levensprincipe en het  
naakte overleven tegen elke prijs: het  
105 zijn tegennatuurlijke en onhoudbare

idealen. Het wordt tijd een  
levenshouding te bevorderen die  
ruimte geeft aan het individu om het  
lijden en de dood op zich te nemen  
110 en als integraal onderdeel van zijn  
leven te beschouwen. Kortom, van  
biopolitiek die het leven tot elke prijs  
in stand houdt, naar een verlichte  
vorm van thanatopolitiek<sup>2)</sup> die het  
115 leven ontvankelijk maakt voor de  
dood.

**(8)** De zorgcrisis brengt het domein  
van de dood weer binnen het bereik  
van de politiek. Dat hoeft niet alleen  
120 een kwestie van kille kosten-baten-  
afwegingen te betekenen, maar zou  
tevens de aanzet kunnen zijn tot een  
maatschappelijk debat over zoiets als  
stervenskunst, een vergeten vorm  
125 van levenskunst. "Zodra een mens  
tot leven komt, is hij terstond oud ge-  
noeg om te sterven." Laten we die  
tekst voortaan op onze rouw- én  
geboortekaartjes zetten.

*naar: Hans Schnitzler*

*bron: www.devolkskrant.nl, 3 oktober 2012*

*Hans Schnitzler (1968) is publicist en filosoof.*

noot 1 Martin Heidegger (1889-1976): een Duitse filosoof die veel geschreven heeft over de  
vrijheid van de mens.

noot 2 Thanatopolitiek: beleid dat niet gericht is op het zo lang mogelijk in leven houden van  
mensen, maar op aanvaarding van de dood. Deze vorm van beleid is vernoemd naar  
Thanatos, de Griekse god van de dood.



**Tekst 4 Mens, leer te sterven!**

---

- In alinea 1 komen, al dan niet expliciet, meerdere tegenstellingen aan de orde.
- 3p 27 Noem vier van deze tegenstellingen.
- "Politiek is gereduceerd tot biopolitiek, oftewel: administratief beheer van de productieve diersoort mens." (regels 26-29)
- 1p 28 Citeer uit het tekstgedeelte dat bestaat uit alinea 2 tot en met 6 de zin die op meer karikaturale wijze dezelfde mening verwoordt.
- De tekst bevat redeneringen op basis van oorzaak en gevolg.
- 1p 29 Wat voor soort redeneringen bevat de tekst daarnaast vooral?  
redeneringen op basis van
- A gezag
  - B kenmerken
  - C vergelijking en overeenkomst
  - D voorbeelden
- In alinea 5 wordt geschreven over de 'gezondheidsparadox'.
- 3p 30 Leg deze paradox uit en benoem in je uitleg beide delen en de conclusie. Geef antwoord in een of meer volledige zinnen en gebruik voor je antwoord niet meer dan 30 woorden.
- 1p 31 Welke van onderstaande omschrijvingen geeft het doel van de tekst het beste weer?  
Het doel van de tekst is de lezers
- A aan te zetten tot verwerping van de huidige biopolitiek, zodat er ruimte komt voor een andere visie op ziekte en dood.
  - B te attenderen op hun weinig natuurlijke houding ten opzichte van de dood als onderdeel van het leven.
  - C te doordringen van de noodzaak tot mentaliteitsverandering, zodat de dood weer wordt geaccepteerd als onderdeel van het leven.
  - D te informeren over ontwikkelingen in de zorg, zodat de noodzaak van een grotere acceptatie van de dood duidelijk wordt.

## Tekst 5

## Oorlog en criminaliteit

(1) De wereld wordt geteisterd door geweld en geweld. Als het om politiek gemotiveerd geweld gaat, noemen we het oorlog. Als het om economisch gemotiveerd geweld gaat, noemen we het criminaliteit. Maarten van Rossem noemde elf jaar geleden de aanslagen van Al-Qaida op de VS criminaliteit. Daar zou je dus eigenlijk de *FBI*<sup>1)</sup> op af moeten sturen in plaats van het leger, dan was ons die hele ellendige 'War on Terror' bespaard gebleven. Nu sturen we onderzeeërs naar de Somalische wateren alsof daar een zeeoorlog woedt, maar het gaat daar om piraterij en dat zou je toch eerder een vorm van criminaliteit kunnen noemen. En de missie naar Kunduz heet een politiemissie, terwijl het daar uiteindelijk om oorlog gaat. Waarmee ik weer niet wil zeggen dat de politie er alleen maar is voor criminaliteit en de krijgsmacht er alleen is voor oorlog, maar zo zijn de taken in de meeste landen toch wel zo'n beetje verdeeld.

(2) Het onderscheid tussen de twee soorten geweld wordt steeds vaker losgelaten. Vooral de terroristische aanslagen op de Amerikaanse *Twin Towers* en het Pentagon in 2001, hebben voor intellectuele verwarring gezorgd, want het terrorisme was een onbegrepen vijand. Terroristen hadden politieke doelstellingen, maar gedroegen zich als boeven en hun opsporing vergde veel inlichtingenwerk en forensisch recherchewerk.

(3) Niet zo scherp trekken die grens, is ook de boodschap van het *Human Development Report 2011*. Criminaliteit en oorlog gaan hand in

hand. In veel landen lossen ze elkaar gewoon af, zodat er voor de burger weinig valt te vieren als het met een van beide wat beter gaat. De tweedeling zorgt er misschien ook voor dat we aan 'oorlog' onevenredig veel aandacht schenken, maar er ook op willen bezuinigen zodra hij uit beeld raakt. Getalsmatig lijkt dat terecht, zo zou je uit het recente rapport *Global Burden of Armed Violence* kunnen concluderen. Elk jaar komen ruim vijfhonderdduizend mensen om het leven door geweld. Slechts een tiende daarvan (55.000) sterft op het slagveld of door terroristisch geweld. De grote meerderheid (396.000) wordt 'gewoon' vermoord. De rest (zo'n 75.000) legt het loodje door doodslag of bij het neerslaan van rellen.

(4) In landen als El Salvador, Guatemala en Honduras vallen nu, tijdens 'vrede', meer slachtoffers door moord en doodslag dan tijdens de jaren waarin er burgeroorlog woedde. Als je ook nog weet dat er tegenwoordig de helft minder aan oorlogen wordt gevoerd dan pakweg dertig jaar geleden, is het geen wonder, zou je zeggen, dat veel mensen voor hun 'veiligheid' nu liever blauw op straat willen dan tanks en vliegtuigen. Hier wordt de logica echter gevaarlijk. Er is overstelpend bewijs dat oorlog en criminaliteit verweven zijn, en wel zo dat het loont om nooit oorlogsland te worden, teneinde criminaliteit te vermijden.

(5) Wie in vrede investeert, krijgt welvaart en veiligheid op straat er gratis bij. Sowieso kennen fragiele

- 85 staten veel meer criminaliteit dan goedbestuurde staten. In bijna alle fragiele staten kwam volgens het *Human Development Report 2011* ook zwaar burgeroorlogsgeweld voor.
- 90 Twee derde van alle 500.000 doden valt in maar 58 landen, een kwart in zelfs maar veertien landen. De misdaad krijgt er de kans om via corruptie, infiltratie of zelfs overname
- 95 van de officiële machtsposities aan de touwtjes te trekken.
- (6)** Eenmaal in de greep van fragiliteit en misdaad zitten landen gevangen in een fatale kringloop. Een halve
- 100 eeuw geleden was de helft van de burgeroorlogen die wereldwijd uitbraken 'nieuw', nu zijn negen van de tien oorlogen aflevering zoveel uit een haast niet te stoppen reeks. De
- 105 cijfers bewijzen onverbiddelijk dat deze staten minder buitenlandse investeringen en ontwikkelingshulp aantrekken, na burgeroorlogen tot twintig jaar terugvallen in economische ontwikkeling, veel slechter
- 110 scoren in het realiseren van de millenniumdoelstellingen<sup>2)</sup>, zakken op mensenrechtenlijstjes en economisch niet meer aantrekkelijk zijn voor ons.
- 115 Kortom, steeds meer falen. De les is: veiligheid exporteren is verstandig, goed tegen *elk* geweld en we worden er zelf niet slechter van.

*naar: Ko Colijn*

*uit: Vrij Nederland, 15 september 2012*

*Ko Colijn (1951) is bijzonder hoogleraar Internationale betrekkingen aan de Erasmus Universiteit Rotterdam en directeur van het Nederlands Instituut voor Internationale Betrekkingen Clingendael.*

noot 1 *FBI (Federal Bureau of Investigation)* is een Amerikaans onderzoeksbureau dat zich bezighoudt met het opsporen en bestrijden van allerlei vormen van criminaliteit.

noot 2 De millenniumdoelstellingen, vervat in de zogeheten *United Nations Millennium Declaration*, richten zich op het uitbannen van wereldwijde armoede. De regeringsleiders van 189 landen hebben aangegeven deze doelstellingen te willen realiseren voor 2015. Met regelmaat wordt over de vorderingen gepubliceerd.

*De teksten die voor dit examen gebruikt zijn, zijn bewerkt om ze geschikt te maken voor het examen. Dit is gebeurd met respect voor de opvattingen van de auteur(s). Wie kennis wil nemen van de oorspronkelijke tekst(en), raadplege de vermelde bronnen. Het College voor Toetsen en Examens is verantwoordelijk voor vorm en inhoud van dit examen.*

### Tekst 5 Oorlog en criminaliteit

In alinea 1 worden twee criteria besproken om te bepalen of iets oorlog is of criminaliteit.

2p **32** Welke twee criteria zijn dat?

Alinea 4 en 5 bevatten samen een redenering. Geef deze redenering weer in onderstaand schema. Een deel van deze redenering is al opgenomen in onderstaand schema.

4p **33** Neem het schema over en vul de ontbrekende gegevens aan.

Voorlopig standpunt	< al gegeven> Het is beter veel politie op straat te hebben dan tanks en vliegtuigen.
Argument 1	
Argument 2	
Voorbehoud	
Argument bij het voorbehoud	
Conclusie	< al gegeven> Wie in vrede investeert, krijgt welvaart en veiligheid op straat er gratis bij.

In alinea 6 is sprake van een fatale kringloop.

2p **34** Geef deze fatale kringloop weer. Baseer je antwoord op alinea 6. Geef antwoord in een of meer volledige zinnen en gebruik voor je antwoord niet meer dan 30 woorden.

De tekst eindigt met de conclusie: "we worden er zelf niet slechter van". (regels 117-118)

1p **35** Hoe wordt deze conclusie onderbouwd?

- A Oorlogslanden doen de inspanningen voor de mensenrechten teniet.
- B Oorlogslanden kunnen andere landen meeslepen in hun conflicten.
- C Oorlogslanden zijn economisch gezien niet aantrekkelijk voor ons.
- D Via oorlogslanden beïnvloeden criminelen de buitenlandse politiek.

De essentie van de tekst is samen te vatten aan de hand van de volgende twee vragen:

- 1 Waarom is het beter om geen onderscheid te maken tussen oorlog en criminaliteit?
- 2 Waarom en hoe zou de aandacht verlegd moeten worden?

3p **36** Geef deze samenvatting. Geef antwoord in een of meer volledige zinnen en gebruik voor je samenvatting niet meer dan 50 woorden.